Tomáš Svoboda

Horizonty překladu: k teoretickému dílu Jiřího Levého

STUDIA PHILOLOGICA PRAGENSIA | KAROLINUM

Horizonty překladu:
k teoretickému dílu
Jiřího Levého

Tomáš Svoboda

———

Recenzovaly: prof. PhDr. Jitka Radimská, Ph.D.
PhDr. Libuša Vajdová, CSc.

Kniha vyšla s podporou programu Cooperatio, poskytovaného Univerzitou Karlovou, vědní oblast Lingvistika, řešeného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Ovocný trh 560/5, 116 36 Praha 1
www.karolinum.cz, redakcenk@ruk.cuni.cz
Praha 2026
Redakce Lenka Ščerbaničová
Grafická úprava a sazba DTP Nakladatelství Karolinum
Vydání první

© Univerzita Karlova, 2026
© Tomáš Svoboda, 2026

ISBN 978-80-246-4089-1
ISBN 978-80-246-5550-5 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

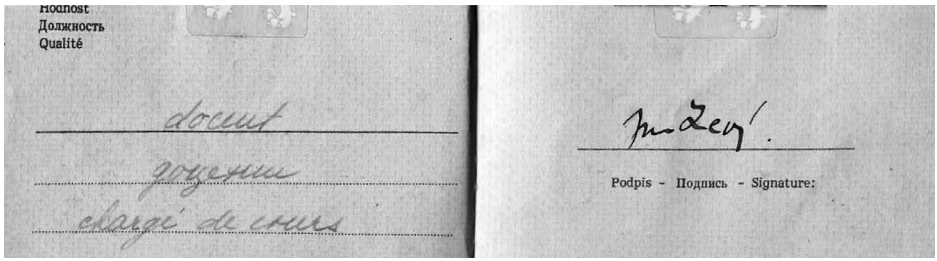
www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

doc. Jiří Levý (1926–1967)

Motto

„A comprehensive discussion of Levý's observations
can probably only be achieved in a book."
(Schultze 2015a: 28)

Výřez z cestovního pasu Jiřího Levého (z archivu rodiny Levých)

Poděkování

Děkuji studentským pomocným silám Ústavu translatologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy za výpomoc s technickými aspekty tvorby rukopisu, studentkám předmětu Translatologická analýza v akademickém roce 2021/22 za spolupráci při analýze částí publikace Levý 1969 přeložených do češtiny. Robertu Michaeli Baughovi děkuji za překlad abstraktu do angličtiny.

Velké díky náležejí docentce Zuzaně Jettmarové a profesorce Janě Králové za konzultace v průběhu tvorby rukopisu a prof. Jitce Radimské a PhDr. Libuši Vajdové za nakladatelskou recenzi rukopisu.

Děkuji dr. Janě Levé, dceři Jiřího Levého, a celé rodině Levých za svolení s použitím fotografií z rodinného archivu v této knize a za poskytnutí rukopisu díla *Umění překladu* k náhledu a dalšímu studiu.

Své rodině děkuji za povzbuzování, inspiraci a za strpení.

Knihu věnuji své ženě Zuzaně.

Obsah

Úvodem 13

1. Studie k *Umění překladu* 18
1.1 Úvod 18
Metodologie kapitoly 18
Třináct verzí *Umění překladu* 21
Vznikání *Umění překladu* 22
Shrnutí oddílu k procesu vznikání *Umění překladu* 31
Struktura *Umění,* rozdělení knihy na dvě části 31
Kritické vydání *Umění překladu* 33
1.2 K Levého vědecké metodě 33
Dobový a vědecký kontext Levého díla 33
Levého vědecké přístupy 34
Jiří Levý jako kritik 38
1.3 Jazyk *Umění překladu* 40
Styl pojednání 40
Termíny 43
Formální či typografické rysy a zvláštnosti 48
1.4 Závěr 49

2. K Levého pojmům v teorii překladu 50
2.1 Úvod 50
2.2 Levého teorie překladu 50
Levého intence 51
Označení (nebo zámlka) ze strany J. Levého 52
Charakterizace Levého vědeckého příspěvku 54
Rozsah teorie 55
2.3 Originál a překlad jako ‚dva vidy díla' 57
2.4 Realismus, „realistický" překlad 61
2.5 Odborný překlad 63
2.6 Výhled do budoucna 64
2.7 Závěr 65

3. Procesualita literárního překladu 66
3.1 Úvod 66
3.2 Levého model překladového procesu 66
3.3 Zpřesnění Levého modelu 68
3.4 Rozpracování Levého modelu 69
3.5 Závěr 70

4. Překlad jako rozhodovací proces: rozpracování konceptu J. Levého a aplikace tohoto přístupu na institucionální překlad 71
4.1 Úvod 71
4.2 Stav rozpracovanosti problematiky 73
Levého pojetí rozhodovacího procesu 73
Rozhodovací proces a pravidla, jež tento proces určují 74
Institucionální překlad 75
Institucionální překlad jako rozhodovací proces 76
Institucionální překlad, rozhodovací proces a překladové příručky či stylistické pokyny 76
4.3 Rozbor a formalizace Levého pojetí rozhodovacího procesu 77
Překladatelské instrukce dle Jiřího Levého a jejich rozlišení 77
Srovnání pojetí výběrových instrukcí mezi publikacemi Levý 1971 a Levý 1967 . . . 82
Dílčí shrnutí pojednání o konceptu Jiřího Levého 82
4.4 Aplikace Levého modelu na oblast institucionálního překladu 84
4.5 Omezení výzkumu a výhled do budoucna 89
4.6 Závěr 90

5. Model translatologické analýzy podle J. Levého 92
5.1 Úvod 92
5.2 Ke *kritice překladu* u J. Levého 93
5.3 K *analýze překladu* u J. Levého 95
Principy translatologické analýzy 95
Tři fáze translatologické analýzy 98
5.4 Shrnutí, výhled do budoucna 108
5.5 Závěr 109
Přehledný výčet charakteristik modelu TA sestaveného z indicií v díle J. Levého 110

6. Hermeneutické čtení děl J. Levého 112
6.1 Úvod 112
Kontext a definice 113
6.2 Mezioborové vazby translatologie, teorie překladu, strukturalismu, fenomenologie, hermeneutiky a recepční školy 113
6.3 Příbuzná témata a pojmy u Levého a v hermeneutice 114
Obor/oblast zkoumání, metodologie 115
Konkrétní pojmy literární teorie, teorie překladu (a dalších souvisejících disciplín) 120
6.4 Perspektivy pro návazný výzkum 128
6.5 Shrnutí 129
Metateorie a tematické důrazy 129
Konkrétní termíny/pojmy 131
6.6 Závěr 132

7. Barokologické bádání v dějinách českého překladu mezi lety 1945 a 2003 133
7.1 Úvod 133
7.2 Vývoj bádání 134
7.3 Souhrnná pojednání 135
Jiří Levý 136
Bohuslav Ilek 137
Zlata Kufnerová 138
Jindřich Veselý 139
7.4 Závěr 140

Shrnutí 141
Shrnutí jednotlivých kapitol 141
Summary 144
Seznam zkratek 146
Ediční a bibliografická poznámka 147
Doprovodná dokumentace (fotografie, grafy, schémata) 149
Bibliografie 150
Věcný rejstřík 159
Jmenný rejstřík 162

Úvodem

V kontextu české a světové translatologie je k dispozici mnoho studií o teoretikovi překladu, literárním historikovi, filologovi, lingvistovi, pedagogovi, kritikovi a neumdlévajícím organizátoru Jiřím Levém. U nás každý, kdo se jen trochu zaobírá teoretickými úvahami o překladu, četl Levého zásadní práci *Umění překladu*. Kniha byla přeložena do několika světových jazyků a došla zaslouženého uznání již téměř globálně. O Levého díle a myšlenkách byly napsány stovky pojednání, od krátkých zmínek v odborných i méně odborných časopisech až po rozsahem nezanedbatelné reflexe v konstitutivních sekundárních zdrojích světové translatologie.[1] Pokud jde o pojednání v podobě monografie, speciálně k životu a dílu J. Levého vyšla dosud kolektivní monografie Kupková, Fišer a kol. 2019. Z dílčích studií, které rozpracovávají odkaz J. Levého v různých oblastech translatologie, zmiňme dvě, Mraček 2018 – pojednávající o didaktice překladu – a Ďoubalová 2019 – týkající se rozhodovacího procesu a simultánního tlumočení, jako ilustraci toho, jaké šíře dosahuje možná aplikace Levého podnětů v odborném diskurzu.

V této situaci je obtížné zohlednit veškerou sekundární literaturu k Levého životu a dílu. Explicitně zde tedy navazujeme na výběr z ní a u čtenáře předpokládáme již určitou obeznámenost s Levého hlavními teoretickými koncepty. Zároveň – vzhledem k badatelské tradici, která na Levého navazuje a jeho koncepty reflektuje, či dokonce rozpracovává – se snad i může zdát, že další pojednání budou nutně více či méně redundantní, že již není mnoho prostoru pro nový popis sledovaných skutečností. U Levého myšlenek a díla však tato premisa neplatí. Levého práce byla tak rozsáhlá a dosažná a jeho texty jsou tak myšlenkově bohaté, že stále není jeho dílo v úplnosti probádané. Čím více se člověk do Levého prací ponoří, tím větší hloubky nalézá. Jeho texty tak stále mají co nabídnout, a to nejen pro teoretické úvahy, ale mimořádný potenciál skýtají pro překladatele/překladatelky a pedagogy/pedagožky překladu. A pak je tu Levého osobní příklad, jeho nezdolná pracovitost a osobní statečnost tváří v tvář těžké době nejen myšlenkového útisku.

Tato kniha chce být poklonou věhlasnému badateli a inspirativní a hluboké osobnosti, Jiřímu Levému, a příspěvkem k oslavám stého výročí jeho narození v roce 2026.

[1] S ohledem na recepci Levého publikací v českém prostředí jsme realizovali pracovní průzkum toho, jak se na Levého práce odkazuje v časopisu *Acta Universitatis Carolinae – Translatologica*. Z výzkumu vyplynulo, že mezi lety 1984–2020 se v bibliografii zde publikovaných článků objevilo minimálně 137 přímých odkazů na Levého publikace.

Jiří Levý před více než šedesáti lety napsal: „… mnohé z otázek, jež si dnes teoretikové i překladatelé kladou jako problémy, které se při jejich práci nově vynořily, byly formulovány a řešeny již v minulosti“ (Levý 1963: 141). Tento postřeh nepochybně z velké části vycházel z jeho studia teoretických pojednání k otázkám překladu, jež usoustavnil v publikaci *České theorie překladu* (Levý 1957a). Avšak, jak se zdá, i dnes se prezentují některé koncepty jakoby v teoretickém vakuu, popřípadě se poukazuje na teorie odvozené, nikoli na původce starších pojednání, třeba právě těch od J. Levého. To se týká zejména zahraničí (k problematice srov. zejm. Jettmarová 2016, s bohatou relevantní bibliografií).

Levý stál u zrodu české teorie překladu a jeho přínos byl v českém prostředí náležitě oceněn. I přes toto ocenění ale zůstává někdy návaznost na Levého koncepty spíše na verbální rovině, s odkazem na několik míst, často jen v jednom z jeho stěžejních děl, bez hlubších rozborů či rozpracování. Autorům translatologických pojednání, kteří se na Levého odvolávají, je ale téměř beze zbytku společné to, že uznávají inspirativnost Levého myšlenek[2], a to od doby krátce po jeho skonu až do dnešních dnů – po více než půl století. To je nepochybně charakteristika odpovídající tvorbě geniálního teoretika, umělce nebo filozofa. Levý ve svém díle spojuje různé, možná všechny tři tyto rysy.

Tato publikace se týká teoretického díla J. Levého a svou reflexi podává pod různými úhly pohledu. Vytyčuje si tyto čtyři hlavní cíle:

– Připomenout **kontext**, v němž Levý pracoval a z něhož jeho koncepty pramenily;
– nahlédnout některé jeho teoretické kategorie, obsažené v jeho stěžejních dílech, z různých úhlů a v případě *Umění překladu* pak včetně důkladné **analýzy** částečně za využití kvantitativních metod;
– učinit jeho teorii **přístupnější**, včetně různých shrnutí, vizualizací či systematizací;
– poukázat na **recepci** jeho díla.

Pokud jde o **první cíl**, kniha pojednává o dobovém a teoretickém zázemí, například poukazy na Mukařovského a další představitele českého strukturalismu, což je odkaz, který Levý výrazně rozvíjel. To pochopitelně není úsilí ani náhodné, ani zbytné. I na vědecký přístup k textu (zejména české nebo československé provenience) lze vztáhnout postřeh Z. Kožmína týkající se toho, jak je důležité znát strukturalistický kontext při interpretaci: „Každý, kdo chce dnes interpretovat text, měl by se také poctivě prokousat Mukařovským, celým naším strukturalismem“ (Kožmín 1995: 570). Tento kontextuální aspekt se prolíná celou knihou a netýká se pouze strukturalismu. Zejména kapitoly 4, 6 a 7 pak navíc zasazují Levého pojednání do kontextu dalších podoborů translatologie.

Druhým cílem je důkladná analýza vybraných pojmů či konceptů Levého díla a myšlenek na základě jeho stěžejních děl, zejména *Umění překladu* (Levý 1963), *Bude literární věda exaktní vědou?* (Levý 1971) a *České theorie překladu: Vývoj překladatelských theorií a method v české literatuře* (Levý 1957a), ve snaze nově nastínit vybrané Levého teoretické kategorie a pojmy. Tento úmysl sledujeme zejména v kapitole první (*Studie k Umění překladu*) a druhé (*K Levého pojmům v teorii překladu*), které představují pokus o nastínění vybraných konceptů např. z perspektivy jejich izotopie.

[2] Jako příklad srov. konstruktivní rozvíjení myšlenek J. Levého in Djovčoš a Tyšš 2018, kde je např. Levého dílo označené jako „kmenová buňka“ moderní translatologie (s. 44).

Karel Hausenblas v předmluvě ke druhému českému vydání *Umění překladu* uvádí: „Nemůžeme zde podat *celkovou charakteristiku Levého teoretické koncepce*, … životní dílo badatelovo by si ji zasloužilo stejně jako *vymezení jeho místa* ve vývoji nauky o překladu *u nás* i v měřítku *mezinárodním*“ (Hausenblas 1983: 8, kurziva T. S.). Všechny tři zmíněné úkoly byly již do jisté míry započaty, přičemž nejsoustavněji, zdá se, bylo přikročeno k úkolu třetímu (srov. Jettmarová 2016). Ale můžeme konstatovat, že již byla shrnuta celková charakteristika Levého teoretické koncepce, tak jak to autor předmluvy požadoval před čtyřmi desetiletími? Je nezpochybnitelné, že vyšly desítky, ba snad stovky článků, kapitol v knihách a dalších pojednání, které se o Levého díle vyjadřují, navazují na ně, citují z něho; navíc máme k dispozici jmenovanou monografii Kupková, Fišer a kol. 2019 a vzniká další, z pera J. Getty. Ale ucelený pohled, zdá se, ještě nabídnut nebyl. Ani tato publikace takovou systematiku ohledně Levého nepředkládá, ostatně jednalo by se spíše o úkol pro badatelský tým než pro jednotlivce – tak rozsáhlé Levého práce a myšlenkové koncepty jsou, tak nedohlédnutelné jsou ohlasy jeho díla, citace jeho prací, jeho recepce z doby, kdy působil, ale zejména v translatologii z doby po jeho smrti. Tato publikace tak spíše chce být naznačením cesty k takovému ucelenějšímu rozboru Levého odkazu. Vždyť o tom, že další systematizující práce je v této oblasti více než žádoucí, svědčí samotný fakt, že ani nemáme kritické vydání Levého hlavní publikace, *Umění překladu*, díla značně geneticky komplikovaného (srov. např. oddíl *Třináct verzí Umění překladu* nebo *Vznikání Umění překladu*, níže). Translatologie, a nejen česká, se tak nachází v situaci, kdy je obtížné vypovídat o Levého teoretických konstruktech, pojmech, a hlavně o terminologii a formulacích, není-li jasné, zda tu či onu formulaci napsal Levý sám, nebo zda vznikla až překladem překladu – z předlohy, která se považovala za ztracenou. Dnes již máme k dispozici informativní srovnávací studie k poměru mezi prvním a druhým českým vydáním a vydáním *Umění* v německém překladu (srov. Getta 2021a a Getta 2021b). Avšak v mnoha studiích věnovaných Levého pojmům bylo sledování tohoto genetického aspektu upozaděno, místy pak chybí úplně.

Třetí záměr je učinit Levého teorii zřejmější a zpřístupnit ji (srov. Izajáš 59:15) – viz zde první kapitolu. Záměrně hovoříme o jeho teorii, protože považujeme za jisté, že Levý nejenže chtěl sepsat, ale i sepsal a nabídnul k diskusi teorii překladu (k tomu více v kapitole druhé).

Umění překladu nemá Levého úvod ani závěr či shrnutí. Několik Levého syntetických postřehů k celé knize najdeme pouze v rámci hlavních tematických pojednání uvnitř publikace.[3] Zde se proto snažíme o systemizaci[4] a místy i dodatečnou konceptualizaci vybraných Levého pojmů při zohlednění jeho individuálního přístupu. Tomu jsou věnované kapitoly třetí (*Procesualita literárního překladu*), čtvrtá (*Překlad jako rozhodovací proces: rozpracování konceptu J. Levého a aplikace tohoto přístupu na institucionální překlad*) a pátá (*Model translatologické analýzy podle J. Levého*).

Výsledek uvedeného záměru nemusí sloužit jen jako propedeutikum pro studenty translatologie, když se například připravují na zkoušku z teorie překladu. Usilujeme

[3] Jedna letmá zmínka se pak nachází v pozdějším článku, srov. Levý 1964.

[4] Levý v *Umění překladu* konstatuje, že „[p]ři řešení řady problémů … může být taková [rozuměj: praktické cíle sledující] systematika zároveň empirickou oporou…“ (Levý 1983: 84).

o katalyzování a usnadnění dalšího bádání o Levém a jeho díle. Výše uvedené se může týkat nejen usoustavnění myšlenek či konceptů, ale i rozboru Levého děl z jazykového či textologického hlediska. Některé aspekty Levého vědeckého a autorského stylu vytanou o něco zřejměji, postaví-li se jejich projevy (byť místy snad poněkud schematicky, přesto) průřezově vedle sebe.

U **čtvrtého** z uvedených cílů nabízíme srovnání Levého pojmů např. s názory německých teoretiků F. Paepckeho a R. Stolzeové a též úvahy o možném dalším působení Levého konceptů v mezinárodním prostředí. Této problematice je věnovaná kapitola šestá (*Hermeneutické čtení děl J. Levého*), přičemž kromě tohoto recepčního zřetele se snaží i o důkladnou reflexi Levého relevantních pojmů jako takových, čímž je tematicky spjatá zejména s již zmíněnými kapitolami týkajícími se pojmového rozboru.

Jak je patrné, struktura práce nesleduje diachronní linii, pojednání o problematice dějin překladu je například zařazeno jako kapitola poslední. Jedná se o záměr, kdy členění knihy spíše vychází z metateoretické expozice (první dvě kapitoly), následují pojednání o speciálních pojmech Levého teorie (kapitoly 3–5) a kapitola srovnávající Levého přístup s vybraným zahraničním směrem v translatologii (kapitola šestá). Teprve potom je zařazena kapitola k dějinám překladu (*Barokologické bádání v dějinách českého překladu mezi lety 1945 a 2003*), a to nikoli jako nějaký přívažek, ale jako oddíl zaměřený na speciální oblast translatologie; přístup v této kapitole je tedy jiný než obecnější pojmové rozbory v úvodu knihy.

Pokud jde o výhled pro další bádání, bude jistě záhodno pokračovat ve zkoumání recepce Levého díla v českém a zahraničním prostředí, tedy navázat na dosavadní výzkum zachycený v publikacích Jettmarová 2016, Králová a Jettmarová 2008b, Mračková Vavroušová 2018, Getta 2021a a dalších. S objevením rukopisu *Umění překladu* s datací roku 1966 (k tomu srov. více v oddílu *Třináct verzí Umění překladu*, níže) bude zapotřebí textovou analýzou zjistit vztah rukopisu k publikovaným verzím. Kromě toho probíhá průzkum Levého pozůstalosti v Archivu Masarykovy univerzity v Brně (aktuálně péčí Ústavu translatologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy pod vedením autora této knihy). Vzhledem k rozsahu listinných materiálů v pozůstalosti existuje jistý předpoklad (a snad i naděje), že obsahuje dosud nepublikované Levého texty. Pokud tomu tak je, bude zapotřebí je připravit k vydání a zajistit publikaci. Dále máme za to, že by z pohledu vědeckého, ale i didaktického úsilí velmi pomohlo mít k dispozici jakýsi heslář Levého pojmů, který by zároveň zahrnoval vysvětlení jejich strukturalistických kořenů. Z hlediska pracovních postupů – pokud se zde nastíněné kvantitativní metody analýzy *Umění překladu* ukážou jako nosné pro návazný výzkum – se samozřejmě nabízí jako příští krok rozšíření tohoto přístupu na další Levého práce. Pro tuto publikaci pak platí, že většina kapitol je dále zakončená zvláštním oddílem věnovaným výhledu pro další zkoumání v dané, konkrétní oblasti.

Název této monografie – *Horizonty překladu: k teoretickému dílu Jiřího Levého* – má následující význam: Výraz horizonty je jednak odkazem na (neo)hermeneutickou myšlenkovou tradici, jíž se v práci částečně věnujeme. Kromě tohoto poukazu též, pochopitelně, výraz značí, že probíraná látka se obsahově rozprostírá do značné dáli i šíře. Symbolizuje zkušenost čtenáře Levého děl, kdy se domnívá, že se již blíží k uchopení nějakého konkrétního konceptu, snadno se však může stát, že se mu jeho poznání zase vzdálí, jakmile dojde na horizont. Jinými slovy, zakusí, že takové poznání je vždy dílčí.

Druhá část názvu pak upřesňuje, jakým aspektem Levého díla se zde zaobíráme. Kromě teoretického díla je totiž Levý autorem i básnických textů, překladů, popularizačních článků a dalších typů textů. U mnoha z nich se jedná o archivní materiály, a jako takové čekají tyto texty na objevení a budoucí probádání.

V Praze, na svátek sv. Jeronýma – patrona překladatelů, 2023

1. Studie k *Umění překladu*

1.1 Úvod

K mnoha tématům pojednaným v této kapitole bylo již mnoho napsáno – stěžejní reflexe jsou obsaženy v pracích Z. Jettmarové (zejména Jettmarová 2016 či Jettmarová 2011), J. Králové (včetně Králová a Jettmarová 2008b), v kolektivní monografii Kupková, Fišer a kol. (2019) a v knize J. Getty (Getta 2025), ze slovenské produkce sem patří např. Vajdová et al. 2014 či práce M. Djovčoše, přičemž příspěvky to jsou velmi cenné. Dále za integrální předpoklad pro porozumění Levého teoretickým pracím považujeme práce českých literárněvědných strukturalistů, na něž průběžně odkazujeme. Jako vhodný zdroj pro zajištění prvotního myšlenkového kontextu se zde jeví Grygar 1999. Další, širší a s Levého díly často časově synchronní kontext představují publikace v edici Dílna (nakladatelství Československý spisovatel, 1960–71), na jejichž vydávání se Levý zpočátku podílel. Pokud jde o korpus literatury k životu a dílu J. Levého, celkově dnes jistě čítá stovky titulů.

Tato kapitola si neklade za cíl rozhojňovat stávající odbornou literaturu opakováním již známých faktů. Spíše se na základě četných sond a analýz Levého díla *Umění překladu* a s přihlédnutím k dobovému a vědeckému kontextu snaží některé již vyslovené soudy upřesnit (například co do vývojového aspektu) nebo dál prohlubovat. Objevují se i ilustrativní pasáže, které (byť si nečiní nárok na reprezentativnost) tím, že se zaměřují na izotopii témat v Levého knize, mohou dát vysvitnout novým a někdy snad i překvapivým souvislostem.

Metodologie kapitoly

Pro citace volíme záměrně to či ono specifické *znění* díla *Umění překladu* s přihlédnutím ke konkrétnímu vydání. Bližší výklad k rozdílům mezi vydáními je uveden v oddílu *Třináct verzí Umění překladu*, níže, tam se rovněž nacházejí i vysvětlivky k různým symbolům odkazujícím na jednotlivá vydání, jež jsou v textu použity. Zde budiž jen předznamenáno, že např. kód „L63“ odkazuje na (první české) vydání Levého *Umění překladu* z roku 1963.

Pokud jde o konkrétní odkazy na pasáže v *Umění*, primárně odkazujeme na zdroj Levý 1983 (L83), protože je to česká verze, jež vyšla časově nejblíže po prvním vydání

a zakládá se na Levého aktualizaci první verze.[5] Následné verze obsahují další redakční úpravy, které jsou sice žádoucí z pohledu běžné recepce knihy, avšak pro badatelské účely přidávají textu dále na složitosti z hlediska jeho geneze. Navíc tím, že redakci L83 zajistil K. Hausenblas, se jedná o verzi zpracovanou redaktorem a zároveň autorem překladu některých zdrojových německých pasáží (přeložených z Levého předlohy) v jedné osobě. Více než pozdější redaktoři a vydavatelé tak byl Hausenblas v kontaktu s předlohovými verzemi. Správnost Hausenblasova překladu ze Schamschulovy předlohy jsme se v relevantních případech, kde je nutné doložit argumenty jazykovým materiálem z Levého děl, snažili ověřovat srovnáním s touto německou předlohou.

Kde je to pak podstatné pro výklad nebo relevantní z jiného, například vývojového důvodu, poukážeme na to, zda se daná formulace nachází v L83 i v L63, nebo jen v L63 atd. Průběžně pracujeme i s L2011, L2012, ale i s L98.

Výjimečně, týká-li se výklad primárně jazykové roviny Levého děl a není-li to nezbytné pro nosnost argumentu, je upuštěno od přesného stránkového odkazu, aby se (např. v případě vyjmenovávání řady termínů) pojednání nepřetěžovalo samými odkazy. Zde autor této knihy doufá v čtenářovu důvěru ve vlastní citační poctivost.

Odkaz typu Levý [1963]/1983: 157 (v prvních dvou kapitolách) značí, že jsme výskyt ověřili v obou prvních českých vydáních (tedy L63 i L83) a že je pasáž ve druhém vydání totožná s pasáží ve vydání prvním. Stránkový odkaz pak směřuje k vydání L83.

Postup práce při tomto materiálově zaměřeném výzkumu *Umění překladu* si tak na počátku vyžádal pořízení elektronických verzí různých vydání *Umění*, tedy nejprve jejich naskenování a následný převod do elektronické podoby (OCR). Některé elektronické verze jsme měli navíc k dispozici ve dvou formátech: word (pro sofistikovanější vyhledávání) a pdf (umožňující snadno dohledat paginaci výskytu dané pasáže). Při vlastní analýze měl autor stále otevřený jednak soubor se srovnáním verzí L63 a L83, a jednak L83 kvůli většině citací. Kromě toho v zájmu sledování Levého autentického jazyka vyvstala nutnost přihlížet k L63. Místy bylo nutné ověřit správnost či přesnost Hausenblasova překladu oproti německé předloze, proto jsme také průběžně pracovali s její digitalizovanou nebo tištěnou podobou (L69). Dále jsme dané pasáže a příslušná znění příležitostně porovnávali s překladem do angličtiny (pořízeným P. Cornessem, L2011). Nezřídka tedy (kromě pracovního souboru či poznámkového souboru) bylo zároveň otevřených pět souborů (nebo tištěných verzí): srovnání L63 vs. L83, L63, L69, L83, L2011.

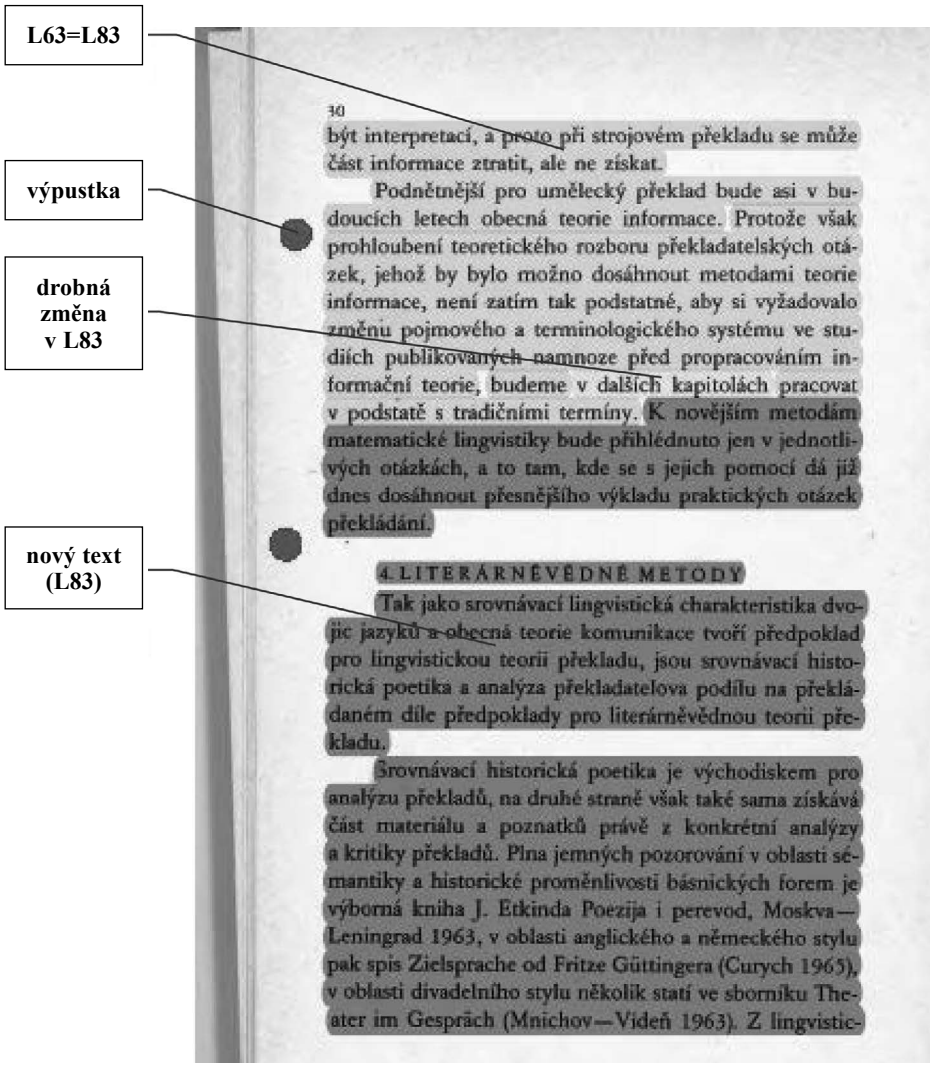
Metoda práce tak byla do jisté míry korpusovým výzkumem v oblasti teorie překladu za pomoci poměrně primitivního paralelního korpusu a vyhledávacích nástrojů. Pro vyhledávání různých termínů napříč texty jsme v digitalizovaném znění textů v programu MS Word používali tzv. regulární výrazy (zástupné znaky).[6] Například při hledání výrazu „systém“ (nom. sg.) a anteponovaného rozvíjejícího adjektiva se použil řetězec „<[A-Ža-ž]@ý systém>“ (bez uvozovek). Takto byly nalezeny výskyty „jazykový systém“, „sémantický systém“ či „prozodický systém“ apod.

Pro potřeby výzkumu byl pořízen jakýsi zárodek kritického vydání *Umění překladu*. Níže je uveden příklad jedné stránky z tohoto souboru (jedná se o prohledávatelné pdf).

[5] Ke genezi publikace viz oddíl *Vznikání Umění překladu*, níže.

[6] Překladatel *Umění* do angličtiny P. Corness pro účely svého překladu vytvořil čtyřjazyčný korpus, který později dal k dispozici pro *InterCorp*, srov. Corness 2012. Vyhledávání je možné na rovině segmentů.

Tato elektronická verze (výše označená jako L63 vs. L83) pak pracuje s různobarevným značením (v černobílé grafice níže zachyceným různými odstíny šedé):
– zelená barva: L83 = L63 (znění beze změny převzato z L63 do L83),
– žlutá barva: dílčí úprava v L83 oproti L63 (jedná se o text, který oproti L63 upravil Levý nebo někdo z upravovatelů – Hausenblas nebo jiný redaktor),
– fialová barva: ucelená adice v L83 (bylo součástí rukopisu L66, Schamschula pasáž přeložil do němčiny a Hausenblas ji přeložil do češtiny),
– tečka na levém okraji pak reprezentuje výpustku (v L83 oproti L63).

Obr. 1: Jedna strana z L83 (druhého českého vydání *Umění překladu*, z r. 1983) s vyznačením změn oproti prvnímu českému vydání (L63).

Třináct verzí *Umění překladu*

Pro přehlednost připojujeme bibliografii, vč. chronologie, verzí *Umění překladu*. Vzhledem k tomu, že v této knize se budeme často na Levého práce odvolávat, může takové zobrazení pomoct při orientaci v poměrně složité situaci vydání, jazykových variant a edicí. Zahrnujeme pouze ucelená vydání (nikoli zkrácené verze či cizojazyčně publikované výňatky, např. v antologiích, srov. např. Králová a Cuenca Drouhard 2013).

Poř. č.	Rok vydání	Kód	Bibliografický údaj, poznámky
1.	1963	L63	*Umění překladu*. Praha: Československý spisovatel, 288 s.
2.	rkp (1966)	L66*N	rukopis *Umění překladu* pro překlad do němčiny
3.	rkp (1966)	L66*R	rukopis *Umění překladu* pro překlad do ruštiny
4.	rkp (1966–67)	L69*N	strojopisný rukopis *Umění překladu* v německé verzi se zanesenými poznámkami
5.	1968/1969	L69p	*Die literarische Übersetzung. Theorie einer Kunstgattung*. Frankfurt am Main/Bonn: Athenäum, překlad Walter Schamschula – brožovaná vazba[7] (paperback)
6.	1969	L69	*Die literarische Übersetzung. Theorie einer Kunstgattung*. Frankfurt am Main/Bonn: Athenäum, 308 s., překlad Walter Schamschula – pevná vazba
7.	1974	L74	*Iskusstvo perevoda*. Moskva: Progress, 400 s., překlad Vladimir Rossels
8.	1982	L82	*Umjetnost prevodenja*. Sarajevo: Svjetlost, 396 s., překlad z ruské verze (L74), překlad Bogdan L. Dabić
9.	1983	L83	*Umění překladu*, 2. české vyd., Praha: Panorama, 400 s., částečný překlad z německého vydání (L69), překlad Karel Hausenblas
10.	1998	L98	*Umění překladu*, 3. české vyd., Praha: Ivo Železný, 386 s. (na základě 2. vyd.)
11.	2011	L2011	*The Art of Translation*, Translated by Patrick Corness. Edited and with a Critical Foreword by Zuzana Jettmarová, Amsterdam: J. Benjamins, 322 s.
12.	2012	L2012	*Umění překladu*, 4. české vyd., Praha: Apostrof, 367 s. (převážně na základě 2. vyd.)
13.	2019	L2019	*The Art of Translation*. Amsterdam: Shanghai Foreign Language Education Press, 322 s.

[7] Poznámka ke dvojznačnému časovému zařazení – 1968/1969: V časopisu *Der Übersetzer* (Verband Deutscher Übersetzer literarischer und wissenschaftlicher Werke e. V.) z prosince 1968 se nachází zmínka o Levého publikaci vydané v němčině: „Kniha ‚**Die literarische Übersetzung**', Theorie einer Kunstgattung od českého autora Jiřího Levého, jež vyšla v roce 1963 v Praze, *je k dispozici jako paperback* vydaný nakladatelstvím Athenäum" (Der Übersetzer – k dispozici online, roč. 5, č. 12, Neckarrems 1968: 3, překlad a kurziva T. S.). Kniha vyšla s vročením 1969, avšak uvedený citát referuje o vydání jako o již realizovaném počinu, a to na konci roku 1968.

Zde je uveden přehled vydání *Umění* podle jazykových verzí:

	L63	**L66*N**	**L66*R**	**L69p**	**L69**	**L74**	**L82**	**L83**	**L98**	**L2011**	**L2012**	**L2019**
CS	cs1	cs2	cs3					cs4	cs5		cs6	
DE				de1	de1[8]							
RU						ru						
SRB							srb					
EN										en1		
ZH												en1[9]

Obr. 2: Fotografie deseti publikovaných verzí *Umění překladu*: čtyři česká a šest cizojazyčných vydání.

Vznikání *Umění překladu*

Proces vzniku *Umění překladu* je již poměrně dobře zmapován, zatím patrně nejsoustavněji je popsán v předmluvě Jettmarová 2011, v předmluvě Rossels 1974 a též v článku Getta 2021a. V tomto oddílu je tak učiněn návrh k obohacení diskurzu o novou rovinu abstrakce (periodizace verzí *Umění*), je uvedeno grafické znázornění části genetického procesu a v neposlední řadě pojednáváno o vztazích mezi verzemi, čímž se snažíme poukázat na souvislosti, které popřípadě mohly dosud zůstat mimo pozornost badatelů.

Pro budoucí diskurz v této oblasti (s analýzou vznikání *Umění překladu* totiž zdaleka nejsme hotovi a měla by podle našeho soudu dříve či později vyústit v kritické

[8] Textová podoba je shodná s vydáním L69p.
[9] Textová podoba je shodná s vydáním L2011.

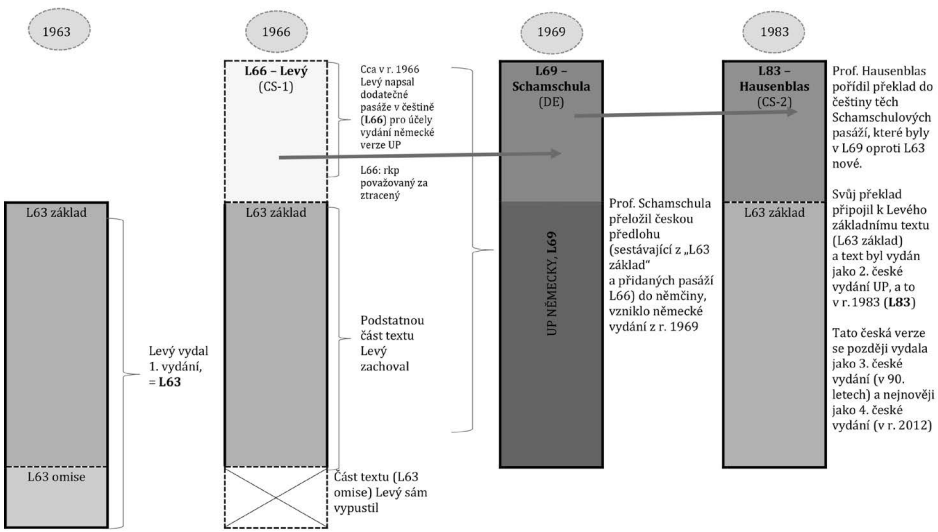
vydání knihy) považujeme za účelné popsat předmětný genetický proces podle jeho fází – vytvořit zmíněnou *periodizaci vznikání Umění překladu*. Navrhujeme následující periodizační strukturu (formulace v závorce jsou zároveň nadpisy následujících oddílů):

– období před prvním českým vydáním (Před L63);
– od prvního českého vydání po Levým upravený rukopis pro německé a ruské vydání (Od L63 k L66*N/L66*R);
– od Levého rukopisu pro německé a ruské vydání (tzv. verze poslední ruky) k překladu do němčiny a ruštiny (Od L66*N k L69*N a k L69, od L66*R k L74);
– období mezi německým překladem a druhým českým vydáním (Od L69 k L83);
– po prvním cizojazyčném vydání: větev vývoje směřující k popularizaci Levého díla v zahraničí (Od L69 k L2019);
– po druhém českém vydání: větev vývoje následných *českých* vydání (Od L83 k L98 a L2012).

Následuje dílčí rozbor jednotlivých fází, včetně vybraných pasáží z *Umění*, které ilustrují prezentovaná stanoviska. Není-li uvedeno jinak, kurziva v citátech v celé této kapitole je přidána.

Před L63

Vznik L63 popisuje V. Rossels v předmluvě k ruskému překladu *Umění* (Rossels 1974: 10n.). Zdrojem byla skripta z r. 1958, Levý podle Rosselse dále zdařile pracoval s myšlenkami západních vědců, ale inspirací mu byly i práce polské či bulharské. Český vědec „tyto myšlenky spojil v celek a hierarchicky uspořádal, a tak zakotvil místo teorie uměleckého překladu jako samostatné disciplíny…“ (tamtéž, překlad Z. Jettmarová).

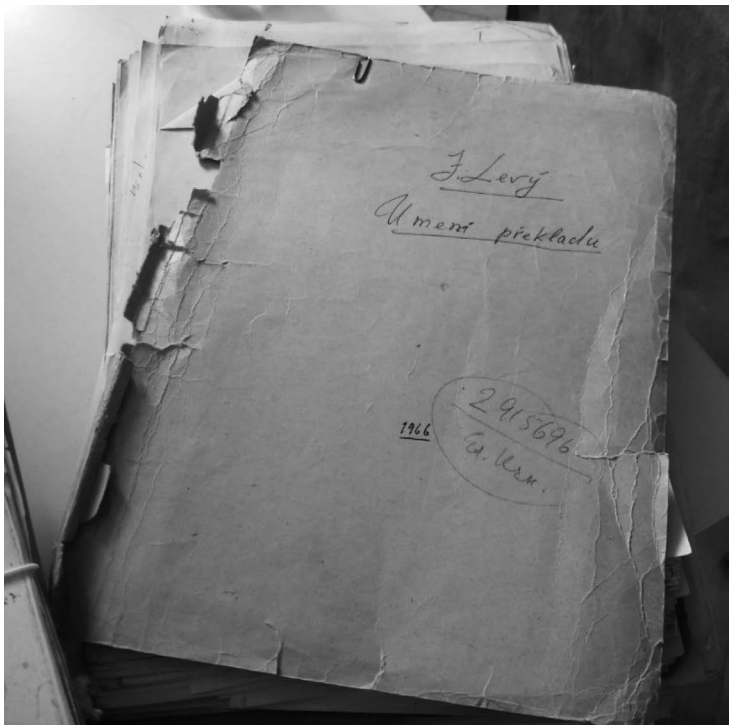

Obr. 3: Grafické znázornění – geneze textových verzí *Umění překladu* od verze L63 po verzi L83.

Problematika vzniku obsahové i textové roviny *Umění překladu* je poměrně komplikovaná, a tak prezentujeme provázanost prvních textových verzí *Umění překladu* v grafické podobě v obr. č. 3 (vývojový graf zahrnuje období popsaná jako druhé až čtvrté v naší periodizaci, viz výše).

Od L63 k L66*N/L66*R

Levý krátce před svým skonem dokončoval dvě nové verze *Umění*, jednu určenou pro překlad do němčiny (zde označujeme jako L66*N) a jednu určenou pro překlad do ruštiny (L66*R). Dosud se mělo za to, že rukopisná předloha verze určené pro překlad do němčiny se nedochovala, proto také např. druhé české vydání bylo částečně pořizováno zpětným překladem z německé verze (L69). Podle předběžných indicií se však zdá, že rukopis verze pro německý překlad existuje. Autor této knihy měl možnost nahlédnout do rodinného archivu rodiny Levých, kde se nachází (strojopisný) rukopis nadepsaný „J. Levý / Umení [sic] překladu / 1966“ (viz obr. 4 níže).[10] Před vydáním

Obr. 4: Rukopis *Umění překladu* z r. 1966 v pozůstalosti po J. Levém, archiv rodiny Levých.

[10] Podklady k verzi L66 určené pro překlad do ruštiny se pak dochovaly v Archivu Masarykovy univerzity v Brně. K problematice verzí viz blíže in Jettmarová 2012: 9 a dále též k problematice postupného vzniku textu *Umění překladu* viz Jettmarová 2016 a Getta 2021a.

této publikace prozatím nebylo možné za pomoci důkladnější textové analýzy ověřit, zda se jedná o rukopis L66*N, ale na základě namátkového nahlédnutí do spisu a se zřetelem k charakteru příkladového materiálu v rukopisu je patrné, že se o daný zdrojový materiál, dlouho považovaný za ztracený, skutečně jedná.

Vzhledem k tomu, že pro další vývoj českých verzí (dosud druhé, třetí a čtvrté české vydání) byla významná německá verze (Schamschulův překlad z r. 1969), bude v dalším výkladu z uvedených dvou rukopisných verzí relevantní právě ta, jež byla určena pro překlad do němčiny (L66*N). Rukopisu určenému pro překlad do ruštiny (L66*R) se zde blíže nevěnujeme.

Považujeme za jisté a průkazné, že Levý psal L66 v reakci na recenze, které vyšly k prvnímu vydání publikace, přičemž Hausenblasova recenze (Hausenblas 1965) mohla být v tomto směru jedna ze směrodatných, ne-li ta nejvlivnější. Kromě velké chvály se zde jedna z hlavních Hausenblasových výhrad týká pojmu tzv. „realistického překladu". Tento koncept Levý v L66 oproti L63 upravil a v nové verzi jej na několika místech nově osvětluje. K problematice srov. blíže v oddílu *Realismus, „realistický" překlad* zde níže.

Jak bylo správně konstatováno (Getta 2021b), text L66*N je přizpůsoben (západo-) německému prostředí. To platí nejen o výběru příkladového materiálu, ohled na novou cílovou skupinu se projevil i v úpravě některých věcných stanovisek. Pro ilustraci takové úpravy uvedeme pasáž, v níž je z L63 vypuštěn odkaz na jeden ze sborníků a do L66/L69 doplněna zmínka, že publikace, na niž se zde odkazuje, je východoněmecké provenience:

L63	**[L66]/L69**
Samostatné myšlenky jsou také v německých pracích Haralda Raaba a Otto Brauna (Beiträge zur Theorie der Übersetzung, Berlin 1959), vcelku ale jsou *obě německé publikace z teorie překladu (druhou je sborník Zur Frage der Übersetzung von schöner und wissenschaftlicher Literatur, Berlin 1953) i rozsahem* nejskromnější.	Bescheiden ist der *ostdeutsche* Sammelband von H. Raab und O. Braun, Theorie der Übersetzung, Berlin 1959.

Na jiném místě je Levý ve srovnání s jinými přístupy obecně shovívavější k německé vědecké tradici (nemůžeme však říci, že by ji přímo vyzdvihoval). Po kritice určitého francouzského přístupu pokračuje: „Francouzský příklad částečně rozkolísal překladatelskou praxi i v anglosaských literaturách – daleko více než např. v německé, která má svou solidní tradici teoretickou i uměleckou" (Levý 1983: 38; formulace se v L63 nenachází).

Od L66*N k L69*N a k L69, od L66*R k L74

Zde půjde o vývoj od upraveného českého rukopisu k vydanému překladu do němčiny. Bližší analýzu obou verzí přinášejí články Getta 2019 a Getta 2021b (v rozboru se věnují první části *Umění*). Zde kromě kategorií, které autorka vytyčila,[11] doplňujeme

[11] Jedná se o kategorie: rovina grafická – transkripce, rovina lexikální – rozkolísaný překlad terminologie, rovina pragmatická – adaptace výkladu a ukázek pro německé publikum.

příklady ještě jiného charakteru – úpravy týkající se teoretického (zde konkrétně literárněvědného) kontextu. Lze se domnívat, že se jedná o zásahy překladatele (W. Schamschuly), nikoli Levého, protože úpravy jsou drobné (byť nikoli bezvýznamné) a nemají dopad na primární výkladovou linii.

V německé verzi byly upraveny určité výpovědi o německé literatuře a poetice (tento příklad je z druhé části *Umění*, Levý 1969: 226), například se jedná o zmírnění hodnocení či o výpustku adjektiva:

L63	**L69**
Záporně je hodnocena shoda opěrné souhlásky v německé poezii; nejradikálněji pochopitelně v *klasicistické* poetice Gottschedově.	*Verlegenheit bereitet es*, die Übereinstimmung der Stützkonsonanten in der deutschen Poesie zu bewerten. Begreiflicherweise findet sich das negativste Urteil in der *Poetik Gottscheds.*

V L63 se objevují relativizační (s největší pravděpodobností dobově/ideologicky motivované[12]) uvozovky u výrazu *barokní*. Pro účely vydání L69 byly odstraněny (Levý 1969: 128):

L63	**L69**
Proto je po této stránce obtížné překládat zvláště pozdně renesanční a „*barokní*" hry, kupř. Shakespeara.	Es ist deshalb aus dieser Sicht besonders schwierig, die Dramen der Spätrenaissance und des *Barock*, z. B. Shakespeares, zu übersetzen.

Jak již uvádíme výše, vzhledem k tomu, že druhé české vydání je částečně pořízeno z německé předlohy, větev vývoje L74 je zde ponechávána stranou.[13] Do doby, než bude detailněji prozkoumána listinná pozůstalost po J. Levém a v ní dochovaný strojopisný rukopis *Umění překladu* v německé verzi se zanesenými poznámkami, nemůžeme o tomto materiálu (L69*N) prozatím pojednat blíže. Jinak, zdá se, v této kategorii příkladový materiál není příliš početný.

Od L69 k L83

V tomto pododdílu je předmětem zájmu vznik druhého českého znění překladem z německé verze, přičemž je zde na místě dvojí přístup: Při analýze Hausenblasem zpracovaného vydání je vhodné sledovat kromě překladu nových pasáží i eventuální dílčí úpravy, jinými slovy L83 zkoumat též z pohledu edičních zásahů do stávajícího znění prvního českého vydání (L63). Takové úpravy navíc mohou, ale i nemusí být motivované německou předlohou.[14]

Předně je zapotřebí ocenit Hausenblasův počin, jednalo se o mimořádně náročný úkol redakční a překladatelský. Překlad je většinově zdařilý. Pokud jde o úpravy nemotivované předlohovým zněním, z bližšího zkoumání vyplynulo několik tendencí;

[12] Viz k tomu blíže též kapitolu č. 7 v této knize.
[13] Více o vztahu německé a ruské verze *Umění* viz opět Getta 2021a.
[14] První soustavnější analýzu (srovnání německé verze a Hausenblasova překladu) zde přinesla stať Getta 2021a.

jevy seskupujeme do následujících kategorií: Hausenblas (nebo redaktor L83) otupuje ideologické ostří předlohy, Omise významných pasáží, Adice nikoli bezvýznamných pasáží a Nedostatky na významové rovině.[15]

Hausenblas (nebo redaktor L83) otupuje ideologické ostří předlohy

V L83 došlo ke změně některých termínů. Např. pojem „odraz", který se ještě vyskytuje v L63 (srov. s. 17 ad.), je v L69 přeložen (v souladu s terminologií běžnou v kontextu teorie odrazu) výrazem „Widerspiegelung", v L83 však Hausenblas (patrně) upravuje termín na „obraz".[16]

Na druhou stranu některé ideologické rysy, které L69 „mýtí" (např. uvozovky u výrazu *barokní*), Hausenblasova verze znovu zavádí (nebo spíše úpravu v L69 nezohledňuje a ponechává znění prvního vydání).

Ne bez zajímavosti je existence ominózního asterisku (či indexu) v Levý 1983: 43, který je umístěn za výrazem „objektivní skutečnosti", nacházejícím se ve 4. odstavci (srov. též bližší rozbor zde v oddílu *K Levého vědecké metodě*, níže). Odkazovaný protějšek k této značce v textu chybí. Pohledem do vydání L63 pak zjistíme, že na tomto místě se v prvním českém vydání nacházela poznámka týkající se teorie odrazu.[17]

Omise významných pasáží

Do verze L83 nebyly převzaty všechny nové pasáže z L69. Proti tomu není co namítnout a je to v souladu se záměrem redaktora (K. Hausenblase), kdy příklady relevantní pro německé čtenářské publikum byly v úpravě pro českého čtenáře vypuštěny. Kromě toho však došlo k vypuštění i některých pasáží definičních. Takový postup se rozchází se záměrem redaktora deklarovaným v předmluvě ke druhému vydání. Jako příklad uveďme: „Ein Wort ist in der Regel umso schwerer zu verstehen (es verbraucht mehr geistige Energien bei der Dechiffrierung und ist beim Überhören schwerer zu erraten), je seltener es vorkommt" (Levý 1969: 131), náš překlad: „Zpravidla platí, že čím řidčeji se slovo vyskytuje, tím hůře je srozumitelné (při dešifrování vyžaduje více mentální energie, a přeslechneme-li je, o to hůře je lze uhodnout)". Je to poměrně zásadní zmínka týkající se kognitivních procesů u překladatele, souvisí s problematikou úsilí, a jedná se o jedno z poměrně významných „předzvědění" témat, která se v translatologii objeví až o mnoho let později (např. právě teorie úsilí v tlumočení).

---

[15] Jedná se o výběrovou prezentaci výsledků. Z důkladného srovnání vyplývají ještě následující skupiny jevů: diskrepance v překladu termínů, stylová rovina, modalita. Ty zde však z kapacitních důvodů nebudou prezentovány.

[16] Zdá se, že se Levý ve své epistemologii později teorii odrazu záměrně vyhýbá. Zde jen připomeňme, že výraz *odraz* je jednak charakteristickým pojmem marxistické materialistické koncepce umění, ale používá jej i Mukařovský, když v jedné ze stěžejních pasáží svého klíčového díla předválečné fáze (Mukařovský 1936a) sděluje, že „estetický objekt … je *odrazem* a korelátem [‚materiálního' uměleckého artefaktu] ve vnímatelově povědomí" (Mukařovský 1936a: 70). Např. Doležel se později vymezuje proti koncepci „odrazu" v souvislosti s obsahovým plánem díla (Doležel 1966: 75).

[17] Zde uvedeným rozborem nechceme naznačit, že by Levý kapituloval před nesmlouvavou ideologií komunistického útlaku. Plně se ztotožňujeme s hodnocením M. Procházky: „Levého myšlení, od začátku publikační činnosti (v době studií, v roce 1947 [tedy ještě před komunistickým pučem z r. 1948]) až do konce, neprocházelo ideologickými výkyvy, jež byly příznačné pro řadu jeho současníků" (1982: 228).

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázku z knihy Horizonty překladu: k teoretickému dílu Jiřího Levého**.** Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.